

KONCILSKO KRŠĆANSTVO U OKOVIMA IDEOLOGIJE

Mardešićev pogled na ideološko u kršćanstvu, posebno u hrvatskim prilikama

Jure Perišić

perisicj2@gmail.com

UDK: 316.74:2]Mardešić. Ž.
316.75-042.3:27](497.5)
322(497.5)" 1990/2007"
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 06/2017.

Sažetak

Ovaj rad istražuje misao Željka Mardešića (alias Jakov Jukić) o ideologiji kao i njezin utjecaj na kršćanstvo. Polazeći od nekih temeljnih nakana i nauka Drugoga vatikanskog sabora, autor najprije iznosi Mardešićev fenomenološki prikaz biti ideologije koju suprotstavlja samoj srži koncilskog kršćanstva, tumačenog tekstovima samog Mardešića i hrvatskih teologa relevantnih za koncilsku tematiku. Uz to, istražujući tekstove ovog sociologa religije, on dolazi do uvida kako je taj fenomen počesto na sebe uzimao religijsko ruho, i kako se kršćanstvo nerijetko prepuštalo njegovim utjecajima. To posebice vrijedi za političko područje, kao i za hrvatski kontekst. Upravo treći dio rada bavi se ovim potonjim. Autor na koncu zaključuje kako se Crkva u Hrvatskoj mora u potpunosti opredijeliti za Koncil, što bi konkretno označavalo bitnu promjenu u življenju mentaliteta u svakodnevi.

Ključne riječi: Drugi vatikanski sabor, Željko Mardešić, kršćanstvo, ideologija, dijalog

UVOD

Platon, jedan od najutjecajnijih filozofa uopće – a to mu bez sumnje priznaju i njegovi protivnici – u svojoj je misaonoj koncepciji stvarnost podijelio na dvije razine. Na onu idejnu, koja je savršena, paradigmatska i u konačnici istinski bivstvena budući da svemu što postoji upravo ona daje da postoji (pa je po tome izjednačena sa samim bitkom) te na onu realnu stvarnost, koja je samo odbljesak svijeta ideja, današnjim rječnikom rečeno: njegova blijeda i bezvrijedna kopija. Koliki je utjecaj na povijest ljudske misli ostavila ova interpretacija zbilje, nije potrebno dulje obrazlagati. I ne ulazeći

dublje u kasnoskolastičke prijepore između nominalizma i realizma, koji opet za svoje polazište uzimaju ovog filozofa, ipak držimo Platonovu stranu i vjerujemo da mora postojati nekakav realitet i sadržaj u onom općem koje nadilazi ovu materijalnu stvarnost. Jedna od takvih datosti za nas je i samo *kršćanstvo*. Njegova esencija, po ovakvoj interpretaciji, nužno spada u red nadvremenitih ideja. Međutim, kršćanstvo ne ostaje u svijetu ideja. Ono se konkretizira u vremenu. Sam njegov Začetnik silazi iz nadvremenitosti u vrijeme. Postaje konkretan i materijalan. Postaje *σαρξ* (Iv 1, 16). A po tom uzoru i Crkva ideju kršćanstva treba uprisutniti u ovozemnoj stvarnosti. Zapravo, jednom riječju, Crkva treba biti nadomjestak Kraljevstva Božjeg, koje nije do kraja ostvareno.¹ No budući da je ova kontingentna stvarnost takva kakva je – dakle, manjkava, prolazna, nesavršena i u konačnici grešna – ni samo kršćanstvo u njoj ne biva realizirano na način na koji ono opstoji u metahistorijskoj zbilji. Jedan od razloga za takvo stanje nalazi se i u činjenici što tipično nekršćanske stvarnosti, kakva je primjerice *ideologija*, uzimaju sebi za pravo da čovjeku lukavo dolaze ususret nudeći mu ono što mu jedino može pružiti eshatološki moment. Zbog toga postaje nužno njezino prokazivanje, eda bi kršćanstvo kao ideja što jače zasjalo i pokazalo pravu svrhu svog postojanja.

Željko Mardešić spada u red autora koji su takvu djelatnost u svojim djelima poduzimali. Stoga će i ovaj rad biti posvećen istraživanju njegove misli. Tome zacijelo svjedoči i sam naslov ovog teksta, koji predstavlja i njegovu temeljnu misao vodilju. Zato i pojmovi koje u sebi sadrži moraju biti u potpunosti jasni i definirani, kako bi mogao što točnije ostvariti svoju funkciju lajtmotiva. Naš naslov, dakle, sadrži dva osnovna termina: *koncilsko kršćanstvo* i već spomenutu *ideologiju*. Shvaćene dakako u Mardešićevu misaonom sklopu. Drugim riječima, ovdje promatramo način na koji ovaj znanstveni autoritet promatra stvarnosti poput kršćanstva i ideologije, te njihov međusobni odnos. Upravo zbog toga će i ovaj rad biti podijeljen prema takvom slijedu i matrici. Najprije ćemo se fenomenološki zadržati na kršćanstvu koje je koncilski definirano, a zatim ćemo ukazati na neke osnovne elemente ideologije, kako ih vidi sam Mardešić. U trećem dijelu rada iznijet ćemo načine na koje se ideologija preobražava u religiju, odnosno načine na koje kršćanstvo potpada pod utjecaj ovog fenomena. Tu ćemo se posebice zadržati na našim hrvatskim prilikama, gdje se – vidjet ćemo – ovakva praksa ostvaruje ponajviše nakon osamostaljenja Hrvatske i propasti jugoslavenskog samoupravnog marksizma.

---

¹ Usp. Leonardo Boff, *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1982. (1988.), 173.

1. KONCILSKO KRŠĆANSTVO U MARDEŠIĆEVU MISAONOM SKLOPU

Drugi vatikanski koncil zaista predstavlja bitnu novost u povijesti Crkve. On donosi promjenu paradigme u pogledu na samu srž kršćanstva i način njegove konkretizacije u svakodnevici. Počevši od liturgijske obnove (*Sacrosanctum concillium*), preko novog pogleda na stvarnost Riječi Božje (*Dei Verbum*), pa sve do prevrednovanja teologije o Crkvi u kojem se ponajprije išlo za tim da se ovu shvati kao Otajstvenu zajednicu naroda Božjeg (*Lumen gentium*), Sabor je nadišao dotadašnja tridentsko-protureformacijska stajališta koja su vladala u Crkvi i teologiji. To se posebno odnosi na posljednji saborski dokument Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, koja tematizira odnos Crkve prema modernom svijetu. Već sama njezina forma i prihvaćanje induktivne metode u kojoj presudnu ulogu ima „oslušivanje” i proučavanje *znakova vremena*, dala je naslutiti koliko se izmijenila svijest saborskih otaca o ovome pitanju. Od dotadašnjeg prevladavajućeg mišljenja u kojem je bijeg od svijeta (*fuga mundi*) bio pozitivno vrednovan, pa čak i neskriveno potican, sada moderno društvo i svijet općenito postaju mjesto kršćanske brige i zauzetosti, ostvarene isključivo kroz *dijalog, solidarnost i suradnju na općem dobru*. Upravo ova Konstitucija predstavlja onaj iskorak koji je tražio Ivan XXIII. kada je naumio sazvati Koncil. U njoj se postvaruje težnja Crkve da prihvati *aggiornamento (posadašnjenje)*, kojim je ovaj Papa pokušao oslikati i pod jedan nazivnik smjestiti sve promjene u Crkvi koje su trebale proizići iz Koncila. Zapravo, *posadašnjenje* ili *aggiornamento* je termin koji označava novu svijest većine koncilskih otaca o aktualnim društvenim procesima, a ta je uzrokovala prihvaćanje novog načina shvaćanja i ostvarenja poslanja Crkve, gdje se prožimanje svijeta evanđeoskim duhom sada izriče u obzoru modernog svijeta, a ne nasuprot njemu.² Nadalje, ona već samim svojim naslovom, a svakako i naukom, iskazuje svoj *pastoralni* karakter, koji je Ivan XXIII. također očekivao od Sabora. Pastoralnost samog Koncila, ali i konstitucije *Gaudium et spes* označava stav kojim se nije išlo za definiranjem nekakve nove dogme te ujedno osude onih koji te dogme ne prihvaćaju, nego stav želje za pronalaskom bratskog načina odnosa prema drugome, nadahnjujući se isključivo Kristovim primjerom. Da je posljednji Sabor bio pastoralne naravi, ne znači, naravno, da prijašnji sabori Crkve nisu imali takvih nakana. No sada je Crkva

² Usp. Nediljko Ante Aačić, *Crkva u društvenim promjenama*, Crkva u svijetu, Split, 2007., 80.

uočila i prihvatila nove mogućnosti i nov način ostvarenja svojeg temeljnog poslanja – *evangelizacije*, i to prije svega kroz pozitivni pristup svijetu, odnosno dijaloški i bez osuda, na način da ga svijet može razumjeti u stvarnoj životnosti.³

Ne treba pretjerano upozoravati na to koliku su važnost sam Sabor i ova Konstitucija ostavili na Mardešićevu misao. U njegovim tekstovima to je vidljivo na gotovo svakom koraku. Osim njegovog kršćanski pomirljivog stava, vrednovanja dijaloga kao temeljne metode odnosa kršćanina prema drugome, i evanđeoske otvorenosti spram moderniteta, naš autor posebice usvaja koncilská načela *solidarnosti, općeg dobra, autonomije vremenitih stvarnosti* – koja za našu temu ima posebno značenje – *mirotvorstva* i pravilnog *političkog djelovanja*. Upravo u ovom kontekstu i mi ćemo razmišljati o Mardešićevu viđenju ideologije i njezinog miješanja s kršćanstvom.

Kako se već dalo naslutiti, Sabor je ovom sociologu religije konstantno pred očima. Upravo ovaj događaj, prema njegovu mišljenju, kršćaninu predstavlja početak suvremenog svijeta,⁴ i to prvotno zbog toga što njime započinje čišćenje kršćanskog pamćenja, nataloženog kroz povijest.⁵ Nemogućnost ostvarenja dijaloga u pretkoncilskom kontekstu pokazuje se, prema Mardešiću, kao osnovni problem Crkve i kršćanstva. Sabor međutim ovom potonjem fenomenu ostavlja široko otvorena vrata. Zapravo, dijalog postaje osnovna metoda kojom narod Božji ostvaruje sve svoje odnose: i one unutar sebe, ali i one sa stvarnostima izvan sebe. U njemu Mardešić prepoznaje nakanu kršćanstva da se svijetu očituje kao ono što u sebi zaista i jest: dobrota.⁶ Ili, drugim riječima, ljubav. Jer, u konačnici, do Boga se dolazi isključivo preko čovjeka. Sve drugo su samo izvrtanja i prikrivene sebičnosti.⁷

Drugi vatikanski sabor, istaknuli smo, predstavlja promjenu paradigme u življenju kršćanstva. Mardešićevskim rječnikom mogli bismo ustvrditi da on znači izmjenju mentaliteta u Crkvi.⁸ Sada dakle

---

³ Usp. Tomislav Janko Šagi-Bunić, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., 18-19.

⁴ Usp. Željko Mardešić, Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive, *Bogoslovska smotra* 75 (2005.) 3, 905.

⁵ Usp. Željko Mardešić, Povijesno čišćenje pamćenja, *Crkva u svijetu* 35 (2000.) 1, 66.

⁶ Usp. Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 17.

⁷ Usp. Željko Mardešić, Povijesno čišćenje pamćenja, 66.

⁸ Mentalitet je za ovog autora ostatak neuspjele i razočarane ideologije, koji se pretvorio u jedan zakržljali svjetonazor življen kroz osrednjost, ravnodušnost, besmisao i dosadu. Označen je dakle nepokretnošću mišljenja, sjećanjem puka,

kršćanstvo biva oslobođeno svih zaostalih momenata koji su bacali sjenu na njegovo naviještanje Evandjelja, pa Crkva postaje svjesna svoje prave biti i poslanja. Oni se pak za Mardešića ostvaruju kroz pet osnovnih karakteristika, koje vjernička zajednica mora konkretizirati u svakodnevici svoga života. To su: ponajprije činjenica da je *Crkva zajednica siromaha i zapostavljenih*; zatim da je *Crkva mjesto dobrote i milosrdne ljudskosti*; isto tako da je ona mjesto *nade i radosti*; nadalje, *Crkva* kao beskompromisno usmjerenje na *mirotvorstvo, pomirenje i praštanje*; i konačno, *Crkva* kao zajednica koja *dijalogizira sa svijetom*.⁹ Zajednica Kristovih vjernika, sa žalošću se moramo složiti s Mardešićem, ipak nije dovoljno dobro ostvarila ove zahtjeve. Ona je „u mnogim točkama podlegla kušnjama svijeta i prihvatila njegove ideale. Na izazove konzumizma nije dovoljno srčano odgovorila prihvatom siromaštva, iako je tu preporuku imala opetovano zapisanu u samim temeljima Evandjelja. Današnja je Crkva ipak previše bogata i napravljena za bogate... Glas Crkve u korist malenih, marginalnih, otpuštenih, žalosnih, osamljenih u velikim gradovima i tehnološkim sredinama rijetko se čuje. Još manje ona ustaje u obranu onih što na raskošnoj potrošačkoj gozbi skupljaju otpatke ili u ludnici besmisla posežu za pijanstvom smrti i osakaćenja”.¹⁰ Isto tako, ona navedene karakteristike ne ostvaruje ni kada neodlučno ne odgovara na izazove praznih političkih obećanja, odnosno kada se u njezinu djelovanju ne vidi krepost *služenja bližnjemu*.¹¹ Naprotiv, ona u takvoj situaciji svojim nastupom prihvaća mogućnost utopije svjetovnog oslobođenja stavljajući svoje povjerenje u čisto profane (nesavršene, a ponekad i grešne) stvarnosti. Ovdje se već nalazimo na području ideologije u kršćanstvu, o čemu nam je govoriti u sljedećem poglavlju ovoga rada.

---

pamćenjem stradalnika, ustrajnošću tradicije i stalnošću narodnih običaja. U skladu s tim, mentalitet predstavlja izraz *kolektivnog nesvjesnog* ili *kolektivnog imaginarnog*, a konkretizira se ponajprije kroz *politički, potrošački i tehnicistički* moment. Jasno je da se istodobno može živjeti sve ove vrste mentaliteta, koji se u ljudskoj svakodnevici miješaju. O tome v. Jakov Jukić, *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split, 1991., 87-91.

⁹ Usp. Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 425-428.

¹⁰ Jakov Jukić, *Budućnost religije*, 178.

¹¹ Usp. *Isto*.

2. IDEOLOGIJA: SAKRALIZACIJA PROFANOGA I BLASFEMIZACIJA SVETOGA

Na početku je presudno istaknuti kako Mardešić ideologiju u prvom redu određuje po postupku, a ne po sadržaju.¹² Drugačije rečeno, određeni sustav nije toliko ideološki zbog svog nauka, koliko zbog metodologije svog djelovanja. Vidimo dakle da naš autor ovaj fenomen primarno promatra iz perspektive prakse. Unutar nje, naime, ideologija ostvaruje direktan utjecaj na čovjekov život, pa će Mardešiću kao takva biti od najvećeg značenja. On u svojim tekstovima svakako traži i njezina teoretska uporišta, promatrajući ponajprije povijest misli o njoj,¹³ ali ipak prednost daje njezinoj povijesnoj konkretizaciji, u kojoj doživljava metamorfozu u čudovište kojem postaje važnija vlastita apstraktna „istina” od života stvarne čovjekove osobe.¹⁴ Zapravo, ideologija nastaje u trenutku kada određeni poredak stvari ima tendenciju da postane totalitaran, zaglušujući sve ostale vrijednosti,¹⁵ želeći ujedno čovjeku pružiti ono što mu je nekoć davala religija.¹⁶ Na takav način on se promeće u vladajući društveni svjetonazor, koji u konačnici sprječava ostvarenje svakog vida čovjekove slobode.

Temeljni se problem za Mardešića međutim krije u činjenici da i religija ima mogućnost postati ideologijom. Štoviše, ona tu potenciju počesto i aktualizira. To se događa u svakom onom trenutku u kojem religija biva lažno življena.¹⁷ Upravo to se dogodilo i kršćanstvu kada je ušlo u savezništvo s Konstantinom Velikim i Rimskim Carstvom, po kojem se Crkvu pretvorilo u čisto sekulariziranu stvarnost zemaljske države. Unutar takve vizije kršćanstva, u kojoj ga se prvotno doživljava kao sredstvo zemaljske pobjede, izostaje osobno življena vjera ili, mardešićevski rečeno *duhovno katolištvo*, koje za ovog autora nije ništa drugo doli sinonim za koncilski tip katoliš-

---

¹² Usp. Željko Mardešić, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 77.

¹³ Usp. Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, 68-97. Ovdje se Mardešić posebice kritički žustro osvrće na one elemente u ideologiji koji su uzurpirani religiji (kršćanstvu), a to su ponajprije: apsolutizacija kolektiviteta i eshatološko-soteriološka vizija sveukupne stvarnosti. Oni, prema njegovu mišljenju, u ideologiji bivaju potpuno sekularizirani i svedeni na materijalističku stvarnost. Samim time se radi neizmjerena nepravda prema religiji.

¹⁴ Usp. Željko Mardešić, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, 86.

¹⁵ Usp. Jakov Jukić, *Budućnost religije*, 84.

¹⁶ Usp. Špiro Marasović, *Katolištvo Željka Mardešića*, *Nova prisutnost* 6 (2008.) 2, 178.

¹⁷ Usp. Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, 176.

tva.¹⁸ U njemu dakle prevladava nekakav anakronistički fundamentalizam, a taj pak nikako nije sposoban dosegnuti vjerodostojnost proročke oporbe spram nepravdi u konkretnom društvu. Mentalitet takvog kvazikršćanstva sličan je mentalitetu Katoličke akcije o kojoj Mardešić progovara na dosta mjesta. Ovaj je ponajprije označen bojovnošću, a malo ili gotovo nikako sućuti u odnosu na braću i bližnje.¹⁹ Oslanjajući se također na svećenstvo, on teži klerikalizaciji cjelokupnog društva.

Već je u potonjim redcima implicite sadržano kako ideologija svoju punu pravu konkretizaciju doživljava u politici i pojedinih političkim sustavima. Ove zapravo u punom smislu i nema bez potpore političke stvarnosti, koja onda preuzima prevlast nad svim područjima ljudskog života. Politika bi naprotiv trebala biti istovjetna *demokraciji*, jer jedino u tom društvenom uređenju „polis” postaje područje aktivne odgovornosti za „demos”.²⁰ Uostalom, jedino u takvom sustavu postoje i preduvjeti za mogućnost kršćanskog angažmana za opće dobro. No, povijesno gledajući, politika se nerijetko promeće u ideologiju. A kako kao takva želi imati monopol nad svim segmentima ljudskog života, ni religija ne izmiče čarima njezina zavodjenja. Da ne bi bilo zabune, ovdje ne želimo svu odgovornost prebaciti na politiku i njezinu ideologiju. Sama Crkva je kroz povijest pokazivala želju i inicijativu da se prometne u sustavnu viziju svijeta, pa joj je politika u tom naumu poslužila kao primjeren okvir za postizanje tog cilja. Tako nastaje *politički katolicizam*, kao do kraja osmišljen ideološki katolicizam, kojemu je u interesu stvaranje jednostranačke konfesionalne države na teokratskoj osnovi s državnom Crkvom kao njezinim asistentom.²¹ Novost Drugoga vati-

¹⁸ Usp. Š. Marasović, *Katolištvo Željka Mardešića*, 173-174.

¹⁹ Usp. Jakov Jukić, *Od radničkog pitanja do vizije hrvatskog društva – znanstveni lik fra Bonifacija Perovića (1900. - 1979.)*, *Bogoslovska smotra* 69 (1997.) 4, 486. Kad se u ovom kontekstu već spominje Katolička akcija i njezina vizija ostvarenja kršćanstva u društvu – a ona je, prema Mardešiću, uvijek ideološke (integrističke) naravi – potrebno je naznačiti da naš autor navodi *integrizam* (integralizam) i *fundamentalizam* kao dva glavna oblika u kojima se kršćanstvo miješa s ideologijom. U prvome obliku dolazi do idealiziranja prošlosti i protivljenja svakoj promjeni i napretku općenito čija se novost sastojala u vraćanju u prošlost, dok je fundamentalizam, po ovom autoru, pokušaj pobjede modernizma u sadašnjosti, prilikom kojeg se ne biraju sredstva za dolazak do te pobjede. Konačno, u njemu ponekad prevladava i mržnja, kao sredstvo postizanja cilja. O tome više vidi: Ž. Mardešić, *Politički dualizam i koncilsko kršćanstvo*, *Nova prisutnost* 1 (2003.) 1, 12-14.

²⁰ Usp. Špiro Marasović, *Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas*, *Nova prisutnost* 7 (2009.) 1, 18.

²¹ Usp. Špiro Marasović, *Katolištvo Željka Mardešića*, 180.

kanskog sabora vidljiva je i u ovom pogledu. Inzistiranjem na relativnoj autonomiji vremenitih stvarnosti on se implicite u potpunosti odriče želje za vlašću i uplivom na područja za koja se ne smatra kompetentnim,²² dok na drugome mjestu decidirano veli kako Crkva nipošto ne bi trebala participirati na svjetovnoj vlasti. Uostalom, ona sebe razumijeva kao potpuno različitu i neovisnu o bilo kojoj političkoj opciji, kao što naprosto i ove potonje drži potpuno neovisnima o Crkvi.²³ U ovim konstatacijama vidljiv je odmak od svega devijantnog i nataloženog tijekom povijesti, te povratak izvornom kršćanstvu i njegovu nauku. Zbog toga će i Mardešić ovdje pronaći svoje čvrsto uporište kada se konstantno bude odricao svakog politikantstva i savezništva sa zemaljskim moćnicima.

3. IDEOLOGIZIRANO KRŠĆANSTVO U HRVATSKIM PRILIKAMA

Možemo se bez sustezanja složiti s Mardešićevom konstatacijom kako Koncil u našoj domovini nije adekvatno proveden.²⁴ Zapravo, poznavatelji saborske misli u nas tvrde da se Saboru naprosto u Hrvatskoj još uvijek i ne pridaje onolika pozornost koliku je on svojim postignućima zaslužio.²⁵ Jer nekoliko stručnih skupova i simpozija, pokoje obilježavanje obljetnice njegova završetka ili izglasavanja nekog dokumenta, nekoliko znanstvenih članaka te manjak stručne literature uz vidljiv nedostatak sustavnog istraživanja koncilске misli, svjedoče o tome da Koncil još uvijek kod nas nije postao presudna tema, neupitno vrijedna konstantnog promišljanja.²⁶ Zapravo,

---

²² Usp. *Gaudium et spes*, br. 36.

²³ Usp. *Isto*, br. 76.

²⁴ Usp. Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, 512.

²⁵ Usp. Nediljko Ante Ančić, Kako danas čitati i razumijevati Drugi vatikanski sabor, *Bogoslovska smotra* 75 (2005.) 3, 668.

²⁶ Ovdje naravno ne uzimamo u obzir primjerice dva vrijedna sveska komentara Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu izdana desetak godina nakon završetka Sabora, koji tumače misao Dogmatske konstitucije o Crkvi, ili vrijedne studije pojedinih teologa u nas koji su istraživali pojedine saborske dokumente. Međutim, simptomatično je da kod nas izostaje isto tako sustavno istraživanje misli Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu. Posebice stoga što je ovaj posljednji dokument možda najznačajniji tekst Sabora, u čijem se duhu moraju čitati svi drugi saborski dokumenti, odnosno dokument koji pruža svojevrsni hermeneutski ključ u razumijevanju polazišta, metode i perspektive Koncila. O tome vidi: Nediljko Ante Ančić, Kako danas čitati i razumijevati Drugi vatikanski sabor, 680-684. Ančić dobru kritiku ovakvog stanja također daje na drugome mjestu: Nediljko Ante Ančić, Glavni naglasci u teološkoj pokoncilskoj misli, *Bogoslovska smotra* 70 (2000.) 3-4, 539-546.

vo, Sabor nakon pedesetak godina od njegova završetka općenito ni u Crkvi još uvijek na pravi način nije doživio svoju recepciju,²⁷ tako da ni naš slučaj tu očito nije nikakva iznimka, posebno ako se sjetimo svih povijesnih nedaća koje su u tom razdoblju vladale u hrvatskom društvu.

Vratimo se međutim Mardešićevoj tezi da Koncil u našoj domovini nije adekvatno proveden. On je možda prihvaćen u izvanjskim iskazima, ali je izostala unutarnja promjena mentaliteta i raskid s mrtvim ostacima tradicije. Jasno je isto tako da u vremenu totalitarnoga i bezbožnog režima jugoslavenskog samoupravnog marksizma to i nije bilo moguće do kraja provesti. Međutim, zanimljivo je da ni u trenutcima oslobođenja od tog oblika historijskog ponazočenja Marxove misli – kada se Crkvi omogućio nesmetan rad na izgradnji Kraljevstva Božjeg za kojim je težila gotovo pola stoljeća – ona nije uspjela pronaći i realizirati koncilski modus aktualizacije Evanđelja u hrvatsko društvu. Naprotiv, naša domaća Crkva okrenula se trijumfalizmu i slavljinama, u kojima je bilo najvažnije pokazati svoju moć i blještavilo. Takvo stanje zapravo još uvijek nije u potpunosti prestalo. Mardešić tako veli: „Nažalost, neki i dalje nastavljaju slaviti premda su praznici već odavno prošli. A među njima je opet najviše katolika.”²⁸ Zapravo – po Marasovićevoj interpretaciji Mardešićeve misli – Crkva se od tog trenutka vratila u nedovršenu prošlost,²⁹ gdje je postojala gotovo opipljiva težnja za uspostavom jedne klerikalizirane Hrvatske i jednostranački politizirane Crkve.³⁰ Marasović tako zaključuje da je to bio golem pokazatelj kako se duh Koncila među vjernicima nije prihvaćao, što potvrđuju i tadašnja ispitivanja u kojima jasno izlazi na vidjelo kako Hrvati u većini simpatiziraju autoritativne sustave.³¹

U skladu s takvom situacijom, Mardešić naglašava kako su se u Hrvatskoj razvile dvije različite teologije: jedna teologija naci-

²⁷ Walter Kasper u povodu tridesetogodišnjice od završetka Sabora decidirano navodi da je Drugi vatikanski sabor još uvijek osporavan te da je za određene ljude on neka vrsta neprilike, nezgode i nesreće koja je u Crkvu unijela zbunjenost i zbrku. Naprotiv, za Kaspera se prihvat Koncila nalazi tek na samom početku. Usp. Walter Kasper, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, *Crkva u svijetu* 31 (1996.) 1, 6-7.

²⁸ Usp. Željko Mardešić, *Odgovornost kršćana za svijet*, Svjetlo riječi, Sarajevo – Zagreb, 2005., 27.

²⁹ Usp. Špiro Marasović, Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas, 27.

³⁰ Usp. Špiro Marasović, *Katolištvo Željka Mardešića*, 169.

³¹ Usp. *Isto*, str. 170.

onalnog oslobođenja, a druga teologija koncilskog dijaloga.³² Ova prva, temeljena ponajviše na tekstovima Starog zavjeta koji govore o oslobođenju, teško da može biti kompatibilna evanđeoskom duhu i zahtjevima, pa je prije odavala dojam svjetovne utopije (ideologije) nego pokušaja ulaska u misterij Božje stvarnosti. Jednom riječju, ona je u svojoj biti postala sakralizacija politike. Činjenica je, na žalost, da se tog fenomena nismo riješili ni dandanas, jer se još uvijek od strane dežurnih rodoljuba među klerom u javnosti mogu čuti ovakve blasfemične interpretacije Božje riječi.³³ Čini se čak da nisu ni svjesni onoga što rade, misleći pritom da „samo propovijedaju evanđelje”.³⁴

Ideologizacija kršćanstva u Hrvatskoj vidljiva je i u tome što je Crkva nakon pada komunizma počela napadno sličiti na tog svog ljutog rivala.³⁵ Poredak u kojem se vide samo neprijatelji i urotnici, prema kojima se onda stvara ideološka mržnja i bojovno-apologetski stav,³⁶ zaista predstavlja komunističko naslijeđe, koje je čini se veoma lako pustilo korijenje u tada politički oslobođenom puku Božjem. Nepotrebno je naglašavati kako su tadašnje dnevno-političke prilike uvelike pridonijele razvoju ovakvog stava među kršćanima. Ideološka bojovnost političkih konvertita bila je prisutna na svakom koraku. Međutim, potrebno je istaknuti kako su se iza svih tih bojovnih obrana i ideološki zagriženih rasprava redovito krili samo vlastiti goli interesi pojedinaca koji sebe smatraju uzornim katolicima. Ideologizacija je tu bila – a očito i još uvijek jest – samo paravan iza kojeg se odvija trgovina ovosvjetskim bogatstvima. Velike ideologije, političke ili religijske, samo su krinka za skrivanje „malih trgovišta” i raspodjele moći.³⁷ Zapravo, „u zavjetnici mirnodopskog rata i sukoba zlih ideologija, na zgarište su prvi stigli sitni trgovci i srebroljupci, poput zlokobnih hijena nakon krvave gozbe lavova. Svojim su novcem sve potkupili i sve premrežili, pa zapravo više nitko ne

---

³² Usp. Željko Mardešić, *Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive*, 922.

³³ Usp. www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/311899/svecenik-prozvaopredsjednicu-zbog-izjave-o-zlocinackoj-ndh; preuzeto 1. lipnja 2016. www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/312047/fra-nikolamate-roscic-na-misi-za-mlade-mi-hrvati-nemamo-zasto-slaviti-dan-pobjede; preuzeto 1. lipnja 2016.

³⁴ Usp. www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/311931/oglasiose-prcela-mene-zanima-ndh-nikad-ne-bi-prihvatio-hrvatsku-drzavu-u-kojoj-bimesic-i-josipovic-bili-predsjednici; preuzeto 1. lipnja 2016.

³⁵ Usp. Željko Mardešić, *Crkva i suvremeni svijet: današnje perspektive*, 929.

³⁶ Usp. Željko Mardešić, *Kulturološka kriza kršćanstva*, *Crkva u svijetu* 35 (2000.) 2, 136.

³⁷ Usp. Željko Mardešić, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, 118.

zna pišu li hrvatski scenarij bojovni nasljednici prošlosti ili današnji lukavi posjednici zlatnika... Čuvari zlata i fanatici ideja sklopili su nevidljivi koristoljubivi savez na štetu obezglavljenog puka, koji im začudo još vjeruje, ali neće zadugo.”³⁸

Budući da se iza ideološki shvaćenog kršćanstva i politike, kako vidimo, ne krije ništa drugo doli površnost ljudske pohlepe koja je bila osnovni zakon ponašanja u društvu, nije ni čudo što novonastala država koja se najednom našla u situaciji slobode nije mogla na pravi način razviti mehanizme za ostvarenje pravednosti, solidarnosti i općeg dobra. Zato Mardešić i može konstatirati da se „današnje hrvatsko društvo nije odveć poboljšalo i prestalo biti nepravedno ustrojeno. Dapače, ponegdje se ono spustilo ispod razine društva koje mu je prethodilo. (A) u svemu tome nismo baš uspijevali zamijetiti da kršćani na velika vrata uvode novi duh pravednosti, slobode, pomirenja, solidarnosti i obrane siromašnih. Ali zato su kršćani ušli u neobuzdano natjecanje: da zasjednu u prve redove, prime nezaslužene aplauze, zauzmu bolja mjesta i steknu nezarađena bogatstva. Nitko od njih nikada nije dao ostavku zbog lažne pretvorbe, nitko nije istupio javno zbog zloporabe vlasti, nitko nije osudio nepravdu, nitko se izdvojio mišljenjem zbog stanja u društvu, nitko ustao u korist zapostavljenih. Samo su se gurali u prve redove na crkvenim slavljinama i izjavljivali da su veliki katolici.”³⁹ Drugo se očito nije ni moglo očekivati od bivših članova i činovničića komunističke nomenklature, a sada deklariranih katolika i „velikih” Hrvata.

Ne treba zaboraviti ni važnu ulogu koju je odigrala i *pučka religija* u ideologizaciji kršćanstva. Ona se u našem kontekstu nije odmetnula od službene teologije i hijerarhije, kako je to ponekad slučaj u nekim drugim zemljama u kojima cvjeta ovaj tip religioznosti, primjerice na južnoameričkom kontinentu. Mardešić u to promišljanje kreće od navođenja nekih poglavitih razloga za pojavu pučke religije.⁴⁰ To su ponajprije: društvene i političke neprilike predmodernih sustava, ostatci poganske mitske svijesti, težnje suvremenog čovjeka da se uputi tražiti sveto u sekulariziranom svijetu i, kao četvrto: sukobi unutar Crkve. Kako se već daje naslutiti samo od sebe, za hrvatske je prilike od presudnog i najvažnijeg značenja bio onaj prvi razlog, po kojemu je pučka religija imala ulogu oporbe postojećem komunističkom poretku, odnosno koja je poslužila kao sredstvo za društvenu integraciju naroda u njegovu nastojanju da očuva svoj

³⁸ Željko Mardešić, *Odgovornost kršćana za svijet*, 30.

³⁹ *Isto*, 20.

⁴⁰ Usp. Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, 753-756.

nacionalni identitet.⁴¹ Očito je dakle da se ovdje radi o čistom ideologiziranju sakralnoga, odnosno sekularizaciji svetoga.

Ulaskom pak u modernitet – što se zbilo s propašću komunizma – dosadašnjih neprijatelja nestaje, pa se pučka religija u Hrvatskoj više nema protiv koga boriti. Sadašnje stanje ovog tipa religioznosti za Mardešića nije konačno, nego je potrebno pričekati kako bi se vidjelo kakav će oblik pučka religija u nas uzeti, odnosno hoće li se opet vratiti iskorištavanju svetoga, ili će zaista biti neponovljiv i samosvojan religiozni čin, kojemu je na prvome mjestu težnja za svetim. Sa žalošću moramo ustvrditi kako još uvijek ne možemo jasno uvidjeti da se ona približava ovoj potonjoj stvarnosti.⁴² Ona će to tek učiniti ako istinski prihvati koncilski nauk i definitivno odbaci ono politikantsko u sebi.

ZAKLJUČAK

Na koncu možemo bez straha ustvrditi da Mardešićeve riječi nisu vrijedile samo za vrijeme u kojemu su bile zapisane. One su u potpunosti aktualne i danas. Čini se da se Crkva, posebice ova naša hrvatska, još uvijek nalazi pred razmeđem koje nema hrabrosti prekoračiti. Ona ni u dvadeset i prvom stoljeću, čak pedeset godina nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila, očito nije pronašla onu čvrstu uporišnu točku za svoj stav te koketira s raznim svjetovnim oblicima moći. Ono ideološko u njoj ipak s vremenom nije izgubilo na snazi i predstavlja trajnu opasnost da ugrozi misterij koji se nalazi u samoj biti Crkve. Štoviše, čini se kako se u posljednje vrijeme situacija dodatno i zaoštava, pa se u društvo ponovno vraćaju i one banalne stvarnosti za koje smo smatrali da su barem one za sva vremena nadiđene. Opet se dakle s naših propovjedonica čuju političko-ideološke rasprave, opravdanja i traženja alibi-ja za određene političke sustave i njihove grijehе, uspoređujući ih s veličinom grijehа suprotstavljene ideologije. Opet se traži stari protivnik, koji je već odavno iščeznuo s povijesne pozornice, a bojovna retorika ponovno uzima maha. Očito da ni snaga sedam desetljeća nije dovoljna da se hrvatsko društvo u sebi smiri i pomiri.

---

⁴¹ Usp. *Isto*, 756.

⁴² Kod nas se Crkva zaista dobro okrenula pučkoj religioznosti, koja je uvijek u sebi krila jedan segment osnaživanja nacionalne homogenosti i kohezije u vremenima kolektivne patnje i stradanja. U takvim skupovima svakako dolazi do pretapanja religijskog i političkog, odnosno vjerskog i nacionalnog, o čemu svjedoči i činjenica da se rijetko koji obred zbiva bez prisutnosti političara i nacionalnih simbola, a da ni jedna društvena ili politička manifestacija ne prolazi bez sakralizacije profanog (političkog) od strane crkvenih ljudi. Usp. Ivan Šarčević, Lukavstvo svetoga, *Nova prisutnost* 9 (2011.) 2, 453.

Za to vrijeme pak stradavaju oni najugroženiji. Oni koji od njihovih rasprava nemaju nikakve koristi i koji se ne žele svrstavati ni na koju stranu. Oni, naime, koji nisu unovčili svoje hrvatstvo i koji vjerno slijede zahtjeve svoga Spasitelja dvije tisuće godina nakon njegove smrti i uskrsnuća. To je ona velika masa „kršćanskog proletarijata” koja je barem intuitivno svjesna kako je takve rasprave samo dodatno guraju u ponor egzistencijalne nesigurnosti i beznađa, a s koncilskim katoličanstvom nemaju pretjerano puno veze. Dapače, one mu protuslove. A njihova Crkva za to vrijeme šuti. Pa kad i podigne glas, on zvuči neuvjerljivo. Ne pruža nadu i utjehu, jer uvijek ostaje samo na razini službenog proglašenja, koji ne može više svakodnevnici čak ni zamazati oči. Dokle god službena Crkva živi nekakav svoj život, udaljen od vjernoga kršćanskog puka; dokle god u njoj vlada klasni mentalitet utemeljen na posjedovanju ovomezaljskih bogatstava; i dokle god ne postane transparentno koliko ona majčinski pridonosi egzistencijalnoj sigurnosti svoje djece, ideja kršćanstva neće pred sobom imati svjetlu budućnost.

Isto tako, i sama činjenica da misao ovog autora ni deset godina nakon njegove smrti nije toliko proširena među vjerničkim pukom, otkriva koliko se povijesno kršćanstvo teško rješava balasta i nataložnosti koji su se tijekom vremena nakupili. Ona nam svjedoči da još uvijek prave teme nisu na rasporedu u javnom životu Crkve. Povremeni znanstveni skupovi i simpoziji nisu dostatni da u vjerničkoj egzistenciji redovito živi duh dijaloga, opraštanja, pomirenja i solidarnosti. Život je naime kompleksna stvarnost. Kompleksna, dinamična i spontana, a upravo kroz ove kategorije Koncil mora postati opipljiv, djelatan, stvaran i živ. Sve ostalo su ideologiziranja, odnosno lažna viđenja kršćanstva.

THE COUNCIL CHRISTIANITY IN THE CHAINS OF IDEOLOGY

Mardešić's view of ideological in Christianity, particularly
in Croatian circumstances

Summary

This paper explores the thought of Željko Mardešić (alias Jakov Jukić) on ideology as well as its influence on Christianity. Starting from some basic intents and the Second Vatican Council teaching, the author first gives Mardešić's phenomenological presentation of the essence of ideology and opposes it to the very core of Council Christianity, interpreted in Mardešić's texts and in the texts of Cro-

atian theologians relevant to the Council topics. Besides, exploring the texts of this sociologist of religion, the author realizes that this phenomenon is often dressed in religious clothing, and that Christianity has often given way to its influences. This is particularly true for the political area and for the Croatian context too. The third part is dealing with the latter. In the end, the author concludes that Church in Croatia has to fully opt for the Council, which would specifically mean a substantial change in living the mentality in everyday life.

Key words: Second Vatican Council, Željko Mardešić, Christianity, ideology, dialogue